

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
РІВНЕНСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ ГУМАНІТАРНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

Актуальні проблеми вітчизняної та всесвітньої історії

**Збірник наукових праць
Рівненського державного гуманітарного університету**

Випуск 30

Рівне – 2018

УДК 94(477) + 94 (100)

А 43

Актуальні проблеми вітчизняної та всесвітньої історії: Збірник наукових праць Рівненського державного гуманітарного університету. – Вип. 30. – Рівне: РДГУ, 2018. – 241 с.

РЕДАКЦІЙНА КОЛЕГІЯ

Головний редактор:

Постоловський Руслан – кандидат історичних наук, професор, член-кореспондент Міжнародної слов'янської академії наук (м.Рівне)

Заступник головного редактора:

Шелюк Людмила – кандидат історичних наук, професор (м.Рівне)

Відповідальний редактор:

Шеретюк Валерій – кандидат історичних наук, доцент (м.Рівне)

Редакційна рада:

Давидюк Руслана – доктор історичних наук, професор (м.Рівне)

Жарна Криштоф – доктор хабілітований в галузі історії, професор (м.Жешув, Республіка Польща)

Киридон Алла – доктор історичних наук, професор (м.Київ)

Троян Сергій – доктор історичних наук, професор (м.Київ)

Фісанов Володимир – доктор історичних наук, професор (м.Чернівці)

Шугаєва Людмила – доктор філософських наук, професор (м.Рівне)

Члени редколегії:

Галуха Любов – кандидат історичних наук, доцент (м. Рівне)

Жилюк Сергій - доктор історичних наук, професор (м.Остріг)

Майзнер Роберт - доктор хабілітований в галузі історії, професор (м.Ченстохова, Республіка Польща)

Соммер Ханна – доктор гуманітарних наук в галузі соціології, професор (м.Жешув, Республіка Польща)

Степанков Валерій – доктор історичних наук, професор (м.Кам'янець-Подільський)

Стоколос Надія – доктор історичних наук, професор (м.Рівне)

Чухліб Тарас – доктор історичних наук, провідний науковий співробітник (м.Київ)

Швецова-Водка Галина – доктор історичних наук, професор (м.Рівне)

Шеретюк Руслана – доктор історичних наук, професор (м.Рівне)

*Друкується за рішенням Вченої Ради Рівненського державного гуманітарного університету,
протокол № 10 від 30 листопада 2018 р.*

**Свідоцтво про державну реєстрацію друкованого засобу масової інформації:
Серія КВ №15857-4329Р**

Згідно наказу Міністерства освіти і науки України «Про державну реєстрацію періодичних видань» часопис «Актуальні проблеми вітчизняної та всесвітньої історії» визнано фаховим виданням у галузі історичних наук (наказ № 820 від 11.07.2016 р.)

ISSN 2519-1942

Адреса редакції: 33027, м. Рівне, вул. Пластова, 31,
історико-соціологічний факультет РДГУ,
isf_rdgu@ukr.net
<http://isf.rv.ua/>

© Рівненський державний гуманітарний університет, 2018

36. Kwestyonaż dotyczący wiadomości o rakowej dżumie, handlu rakami przemysle. // Okólnik. – 1901. – № 55. – S. 282.
37. Pomor rakow w Galicyi // Okólnik. – 1898. – № 36. – S. 29.
38. Łopatyn, dnia 12. września 1904. // Okólnik. – 1904. – № 73. – S. 378.
39. Hodowla raków // Okólnik. – 1912. – № 125. – S. 177-185.
40. Towarzystwo rybackie od roku 1890 do roku 1904 // Okólnik. – 1904. – № 72. – S. 254-255.
41. Hodowla raków // Okólnik. – 1912. – № 124. – S. 140.
42. Przeciw dręczeniu ryb // Okólnik. – 1897. – № 30. – S. 7.
43. Międzynarodowa Wystawa rybacka w Wiedniu 1902r. // Okólnik. – 1901. – № 54. – S. 206.
44. Regulamin i program Wystawy rybackiej mającej się odbyć we Lwowie w maju w 1912 r., a urządzonej staraniem komitetu centralnego c. k. galicyjskiego Towarzystwa gospodarskiego // Okólnik. – 1910. – № 120. – S. 167-168.

УДК351.84(091)(477.81/.82)«18/19»

Ірина Левчук

СОЦІАЛЬНИЙ АСПЕКТ ПРОСВІТНИЦЬКО-ГРОМАДСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ БЛАГОДІЙНИХ ОРГАНІЗАЦІЙ ВОЛИНИ ДРУГОЇ ПОЛОВИНИ ХІХ – ПОЧАТКУ ХХ ст.

У статті проаналізовано науково-теоретичні засади та категоріальний апарат проблеми просвітницько-громадської діяльності благодійних організацій Волині (друга пол. ХІХ – поч. ХХ ст.). На основі наукового аналізу виокремлено специфіку понять «просвітницька діяльність», «громадська діяльність», «просвітницько-громадська діяльність», «благодійність», «патрунування», «меценатство».

Запропоновано класифікацію благодійних установ на основі їх походження та підпорядкування. Представлено характеристику провідних видів просвітницько-громадської діяльності благодійних організацій Волині: організаторська, професійно-педагогічна, опікунська, благодійна, видавнича, дослідницька. Виявлено головні форми і методи просвітницько-громадської діяльності благодійних організацій Волині в досліджуваній період.

Ключові слова: просвітницько-громадська діяльність, благодійні організації, благодійність, патрунування, методологічний апарат.

The aim of the given scientific research is a detailed investigation of scientific and theoretical basis and categorical apparatus of educational and public activity of charity organizations as the bearers of noetic and moral culture determination. The aim, tasks and interdisciplinary character of the research caused the necessity of usage of the complex research methods: general scientific (analysis, synthesis, generalization, classification of historical and pedagogical resources, systematization); historical and pedagogical (historical and systematic, historical and genetic, historical and comparative); special scientific methods (axiological, personal and biographical, monographic).

The article deals with the analysis of scientific and theoretical basis of educational and public activity of charity organizations in Volyn' (second half of XIX – beginning of XX centuries). Particularities of notions "educational activity", "public activity", "educational and public activity", "charity", "patronage", "sponsorship" have been outlined.

Classification of charity institutions on the ground of their derivation and conformation has been suggested, particularly: 1) organizations which directly represented state charity or appeared with the promotion of the government; 2) organizations which appeared as a result of social philanthropic initiative of the people; 3) religious organizations.

The characteristic of the principal types of public and educational organization in Volyn' has been introduced: organizational, professional and pedagogical, patronage, charity, publishing and investigative. The main forms have been distinguished (public reading, conversations with school children and their families, books publishing, charity events, mass educational events, foundation of educational establishments, hospitals, shelters for homeless, orphanages) and methods (organization of educational, public and charity activity, experience moulding and stimulation) of educational and public activity of charity organizations in Volyn' of the given period.

Key words: educational and public activity, charity organization, charity, patronage, methodological apparatus.

Духовне відродження держави, розпочате ще на поч. 90-х рр. XX ст., відбувається на складному соціальному ґрунті, що проявляється у кризі моралі, яка пронизує усі сфери нашого життя. Тому на сучасному етапі розвитку освіти й науки з огляду на нагальні потреби гуманізації українського суспільства необхідним є повернення до відродження християнських моральних цінностей у виховному процесі молоді. Особливої актуальності набуває дослідження досвіду просвітницько-громадської діяльності благодійних організацій, з метою вивчення й використання традицій духовно-просвітницької й добродійної мети їхньої діяльності та способів її реалізації у науково-освітній практиці виховного процесу сучасного суспільства. У зв'язку з цим метою нашої наукової статті є більш детальне вивчення науково-теоретичних засад та визначення категоріального апарату просвітницько-громадської діяльності благодійних організацій Волині як носіїв духовно-моральної культури.

Теоретичні засади нашого дослідження склали концептуальні ідеї науковців (І. Блаурберг, Я. Верменич, С. Поляруш, Ю. Семенов, С. Смирнов, П. Сорокін, С. Стельмах, Е. Юдін). У межах своїх дисертаційних досліджень історіографію проблеми добродійності висвітлювала значна плеяда науковців, (Ю. Гузенка, О. Зирянової, М. Молчанової, Н. Сейко, І. Суровцевої). Значимими для аналізу категоріального апарату в межах нашого дослідження є праці Л. Макеєвої, Н. Савранської, Ю. Сербалюк, О. Огірко.

Теоретичний аналіз проблеми просвітницько-громадської діяльності благодійних організацій детермінований міждисциплінарним характером самого об'єкта дослідження. Для його виконання нам необхідно було залучити методологічний апарат філософії та соціології релігії, культурології, історії, історії педагогіки.

У площині *філософії релігії* – об'єктивації релігійного відношення людини до дійсності, положення про концепцію буття віруючої людини. Враховуючи, що серед членів благодійних організацій були представники духовенства та віряни різних конфесій, філософія релігії дає можливість осмислити їх ставлення до просвітницької діяльності в громаді як відповідної канонам церкви. Науковці відзначають, що провідною характеристикою філософії релігії є її людиномірність, що суттєво впливає на формулювання висновків нашого дослідження, оскільки вони повинні мати особистісний і громадський характер [4, с. 4].

Соціологія релігії окреслює релігію як соціальний інститут, який має певні чітко окреслені функції в суспільстві і від їх виконання залежить діяльність інших соціальних інститутів – насамперед, освіти й культури; а просвітницько-громадська діяльність окреслюється як різновид соціальної діяльності в духовно-релігійному просторі Волині. У межах цієї галузі людського знання вивчаються відносини між релігією і суспільством, тому вона має важливе методологічне значення для нашого дослідження, адже діяльність благодійних організацій у другій пол. XIX – на поч. XX ст. стосувалася не лише осіб духовного звання, а передусім світського населення Волині, представники якого ставали членами благодійних організацій, меценатами, або ж могли розраховувати на допомогу й просвітницьку зацікавленість від вище зазначених.

Зокрема, досить цікавим є виокремлення основних завдань християнського етичного виховання, традиції якого сформувались на основі духовного просвітництва:

- формування розуму, творення на основі віри та розуму власних ідеалів і чеснот;
- осягнення стану, у якому: у розумі людини пануватиме віра й керуватиметься чесною мудрості, що наставляє розум розважно шукати правду; у волі людини пануватиме любов, що керуватиметься чесною справедливості, що наставляє волю бажати знайдену розумом правду; у почуттях – надію, що кріпитиметься чеснотами мужності, стриманості, які керують почуттями в небажаній ситуації і приборкують нахили до злих намірів;
- утвердження стану, за якого розум, віра й совість будуть спрямовувати всі порухи волі. [7, с. 26-27].

Методологічні засади *культурології* є значущими для нашого дослідження. Культура, як зазначає П. Сорокін, – це сфера духовної, ціннісної, комунікативної організації суспільства, яка визначає норми поведінки, мислення, почуттів різних прошарків населення [15]. Важливим у межах нашого дослідження є поняття духовної культури, яке визначається як синергетична сукупність понять, уявлень, вірувань, почуттів і переживань особистості.

Культурологічний підхід є значущим для теоретичного аналізу проблеми нашого дослідження ще й тому, що просвітницько-громадська діяльність благодійних організацій Волині розгорталася у межах культурного простору України 2 пол. XIX – поч. XX ст., а роль і значення благодійництва та патрунування на терені Волині розглядалися в аксіологічному, адаптаційному, людино творчому, світоглядному відношенні.

Безперечно, провідні методологічні засади нашого дослідження почерпнуті нами з *методології історії*: історична специфіка волинського регіону, історичний досвід діяльності благодійних організацій, історичні закономірності здійснення меценатства, історичні передумови й тенденції розвитку православного братського руху просвітницько-громадської діяльності благодійних організацій.

У методології історії ми запозичили декілька провідних теоретичних підходів, які були апробовані в процесі розвитку історичної науки і тепер використовуються в історії педагогіки, історії соціальної роботи як необхідні для цілісного й системного аналізу історико-педагогічних явищ і процесів [13; 14]. До таких підходів відносяться, насамперед, історико-генетичний, історико-порівняльний, історико-системний.

Історико-генетичний підхід (Я. Верменич) [2] дав нам можливість розглядати просвітницько-громадську діяльність благодійних організацій та меценатства у 2 пол. XIX – на поч. XX ст. як закономірний розвиток благодійного руху в попередні століття, а також культурно-освітньої моделі християнства впродовж усього періоду його існування. Застосування історико-генетичного підходу дає можливість: виявити закономірності розвитку благодійництва як історико-педагогічного феномена в умовах волинського регіону; визначити сутність співвідношення суб'єктивного і об'єктивного в історичних процесах (у нашому випадку – особистісного внеску членів благодійних організацій і одноосібних меценатів та об'єктивного фактора існування благодійництва в освітньому просторі Волині); окреслити благодійні організації як громадські організації, які мають кількостотолітню історію і вироблені на основі історії свого існування традиції, закономірності й тенденції просвітницько-громадської діяльності. *Історико-системний підхід* в історико-педагогічних дослідженнях дозволяє нам розглядати історико-педагогічні явища як системні утворення, тобто такі, які мають свою структуру і самі є частиною більш системних утворень. Провідні засади системного підходу в педагогічній науці представлені в наукових працях І. Блауберга, Ю. Семенова, та ін. [1; 10]. Виходячи з базових положень історико-системного підходу, просвітницько-громадська діяльність благодійних організацій, меценатів може бути охарактеризована в сукупності компонентів, кожен з яких має своє смислове й функціональне навантаження. Визначаючи напрями й види просвітницько-громадської діяльності благодійництва, ми також підкреслюємо їх системний характер, оскільки без характеристик системності і сама діяльність благодійних організацій не може бути окреслена як окреме історико-педагогічне явище з ознаками завершеності й цілісності. *Історико-порівняльний підхід* в історико-педагогічних дослідженнях дає можливість здійснити компаративний аналіз проблеми дослідження, виходячи з його порівняння з іншими історико-педагогічними явищами, які мають схожі характеристики або ознаки. Таким чином, на засадах історико-порівняльного підходу у нашому дослідженні просвітницько-громадська діяльність благодійних організацій та меценатів співвіднесена з: культурно-освітньою, освітньою, благодійною діяльністю інших громадських утворень на території Волині.

Окрім аналізу провідних теоретичних підходів, науково-теоретичний аналіз проблеми дослідження просвітницько-громадської діяльності благодійних організацій Волині (друга пол. XIX – поч. XX ст.) передбачає *вивчення базових категорій і понять*. До таких у межах теми і завдань нашого дослідження ми віднесли: 1) категорії «благодійність», «меценатство», «патрунування» як базові категорії, відображені в об'єкті дослідження; 2) категорію «просвітницька діяльність» як провідну діяльнишу (функціонально-сміслову) категорію, що характеризує об'єкт вивчення в межах дослідження; 3) категорію «громадська діяльність» як базову організаційно-структурну категорію, що визначає специфіку створення й організації функціонування досліджуваного явища.

Розглянемо більш детально зазначені вище категорії. Сучасний науковий простір у сфері дослідження специфіки доброчинності супроводжується історичним екскурсом, спробою періодизації та виокремлення історичних видів благодійності. Зокрема, Н. Савранська виділяє чотири види благодійності, характерні для Західної Європи: «перший – античний, основою якого був обов'язок перед громадою, бажання отримати пошану, соціальний престиж чи інші привілеї, цей вид філантропії стосувався лише громадян; 2-й вид – християнський – ґрунтувався на милосерді, любові до ближнього та бажанні таким чином наблизитися до Бога й набув рис загальності, 3-й вид – новочасний – визначальними характеристиками якого стали раціоналізованість і початок організованої підтримки злидених» [9, с. 7]. Щодо визначення понять, то дослідниця вказує, що «благодійність у вузькому розумінні – добровільна безкорислива діяльність спрямована на допомогу нужденним, філантропія – добровільна організована діяльність спрямована на вдосконалення життя громади, вирішення суспільно важливих чи міжнародних проблем, тобто суспільне благо, а не благо окремих людей, що фактично відповідає сучасній формі благодійності. Благодійність у широкому розумінні слова – безкорислива цілеспрямована діяльність, через яку відбувається перерозподіл матеріальних та нематеріальних ресурсів їх власниками, для допомоги іншим у задоволенні їхніх потреб, удосконалення життя певної громади, розв'язання суспільно важливих, або міжнародних проблем» [7, с. 8].

Досить цікавим є дослідження О. Ільченко терміносистеми благодійності як явища і як діяльності; виокремлення приватної (персоніфікованої) і громадської (об'єднання громадян) благодійності; щодо державних органів – дослідницею запропоновано термін «державне забезпечення благодійності», науковець виокремила характерні ознаки благодійності: наявність суспільно значущої мети, добровільний, безкорисливий характер роботи, високі моральні принципи благодійників. [8, с. 231].

Дослідниця Л. Мокеєва робить спробу конкретизувати сутність понять «благодійність», «меценатство», «патрунування» на основі їхніх характерних проявів у другій пол. XIX – поч. XX ст., а саме: «благодійність», як прояв співчуття до ближньої людини й етичний обов'язок «імущого допомагати неможливому»; «меценатство», як надання безвідплатної допомоги (матеріальної й грошової) для діяльності виховно-освітніх закладів, підтримка розвитку науки і культури; «патрунування», як безкорисливе надання послуг, підтримка у створенні навчально-виховних закладів, притулків, інтернатів, лікарень; «філантропія», як надання приватними особами або організаціями безвідплатної допомоги людям, що мають потребу, або соціальним групам для вирішення освітніх проблем, а також удосконалення умов суспільного життя. [5, с. 14–15]. Н. Савранська встановлює співвідношення понять «благодійність», «благодіяння», «милостиня», «спонсорство» та «меценатство». Від благодіяння та милостині благодійність відрізняє її цілеспрямованість, спланованість і часто організований характер, спонсорство відрізняє корисливий характер (прагнення популяризувати своє представництво), а меценатство може розглядатися як вид благодійності, специфікою якого є підтримка культури, мистецтва та науки. [9, с. 8].

Щодо класифікації благодійних установ, то значимою є типологія благодійних організацій другій пол. XIX – поч. XX ст. (запропонована В. С. Сербалюком) через призму їх походження та підпорядкування: 1) організації, які безпосередньо представляли державну благодійність або виникали з подачі владних структур і ними опікувались; 2) організації, які виникли в результаті соціальної філантропічної ініціативи населення; 3) організації релігійного спрямування. [11, с. 166].

Категорія «*просвітницька діяльність*» аналізується в історії педагогіки у різноманітних аспектах. Так, В. Павленко у своєму дисертаційному дослідженні зазначає, що просвітницька діяльність – це різновид людської діяльності (зокрема, й професійної), спрямований на поширення знань серед різних прошарків населення, в тому числі на благодійних засадах [6]. Безперечно, просвітницьку діяльність часто пов'язують з Просвітництвом – широкою ідейною течією, яка об'єднувала мислителів XVII – XVIII ст. і протидіяла феодализму як філософській концепції. Проте епоха Просвітництва була чітко окреслена в часі і просторі, натомість просвітництво, як різновид діяльності, може виявлятися у будь-який час, в будь-якому соціумі і реалізуватися будь-якими людьми чи громадами, цільові орієнтири яких лежать у площині поширення освіти серед населення.

Просвітницька діяльність у системі категорій і понять нашого дослідження пов'язана з громадською. Категорія «*громадська діяльність*» є допоміжною у межах проблематики нашого дослідження, оскільки дозволяє характеризувати діяльність благодійних організацій як таку, що здійснюється у складі організованих співтовариств – громадських утворень, які пройшли складний шлях розвитку і становлення. У словниково-довідниковій літературі та наукових працях поняття «громадський» визначається як ознака дії, явища, процесу у розумінні «такий, що створений громадою» [3, с. 58].

Найближчим до поняття «громадський» у межах завдань нашого дослідження вважаємо «громадський рух», який окреслюється як «добровільне формування людей, що виникає на основі їхнього свідомого волевиявлення відповідно до спільних інтересів, прав і свобод» [12, с. 285]. У цьому відношенні просвітницько-громадська діяльність благодійних організацій і є тим різновидом діяльності, який здійснюється окремими особами чи групами в межах громадського утворення, що визначає мету, засади, зміст, форми і методи цієї діяльності.

На основі аналізу специфіки організації та діяльності благодійних організацій 2 пол. XIX – поч. XX ст. можемо виокремити провідні види громадсько-просвітницької діяльності благодійних організацій Волині: організаторська, професійно-педагогічна, опікунська, благодійна, видавнича, дослідницька. Також нами виявлено головні форми (народні читання, бесіди, індивідуальна школярям та членам сімей, видавництво книг, благодійні акції, масові просвітницькі заходи, відкриття навчальних закладів, лікарень, притулків для безхатьків, дитячих будинків-сиротинців та опікунство над ними) і методи (організації просвітницької, громадської та благодійної діяльності, стимулювання, формування досвіду) просвітницько-громадської діяльності благодійних організацій Волині в досліджуваній період.

Здійснений вище категоріально-понятійний аналіз поняття «*просвітницько-громадська діяльність благодійних організацій*» дозволяє визначити її як різновид людської діяльності (зокрема, й професійної), що реалізується окремими особами чи групами відповідно до цілей і змісту діяльності благодійної організації як громадського утворення, та спрямований на поширення знань серед різних прошарків населення, в тому числі й на благодійних засадах.

Підбиваючи підсумок, необхідно відзначити, що на сучасному етапі розвитку науки благодійність посідає чільне місце в соціальній історії України. Незважаючи на досить значимий обсяг здійснених досліджень науковцями, розширеного вивчення потребують проблеми інституційного розвитку благодійності, її періодизації та форм реалізації в окремих регіонах через розширення джерельної бази.

Список використаних джерел

1. Блауберг И. В. Становление и сущность системного похода / Блауберг И. В., Юдин Э. Г. – М.: Наука, 1973. – 88 с.
2. Верменич Я. Теоретико-методологічні проблеми історичної регіоналістики в Україні / Ярослава Верменич. – К.: Інститут історії України НАНУ, 2003. – 516 с.
3. Головащук С. І. Словник-довідник з правопису та слововживання / С. І. Головащук / АН УРСР. Ін-т мов-ва; За ред. В. М. Русанівського. – К.: Наук. думка, 1989. – 952 с.
4. Кассієр Є. Людський світ простору і часу / Є. Кассієр // Філософська і соціологічна думка. – 1992. – № 5. – С. 3–12.
5. Мокеєва Л. М. Становлення і розвиток благодійності та патронування у системі освіти Криму (XIX – початок XX ст.) / Лілія Миколаївна Мокеєва. – Автореферат дисертації на здобуття наукового ступеня канд. пед. н.: 13.00.01 – загальна педагогіка та історія педагогіки. – Одеса, 2010. – 20 с.
6. Павленко В. В. Освітньо-просвітницька діяльність іноземних педагогів на Волині (XIX – початок XX ст.) / Віта Віталіївна Павленко. – Дис. на здобуття наукового ступеня канд. пед. н.: 13.00.01 – загальна педагогіка та історія педагогіки. – Житомир, 2010. – 299 с.
7. Огірко О. Християнська етика – могутній засіб педагогіки / О.Огірко // Мандрівець. – 2002. – № 4. – С. 26–28.
8. Поляруш С. Розробка проблеми державного піклування й благодійності в українській історіографії кінця XX – початку XXI століття / Світлана Поляруш // Наукові записки Кіровоградського держ. пед. у-ту ім. В. Винниченка. – Серія: Історичні науки. – 2014. – Вип. 19. – С. 231–236.
9. Савранська Н. О. Етико-філософський аналіз благодійності / Н. О. Савранська. – Автореферат дисертації на здобуття наукового ступеня канд. філос. наук: 09.00.07 – етика. – Київ, 2008. – 15 с.
10. Семенов Ю. Мир – системний підхід / Ю. Семенов. – Електронний ресурс. – Режим доступу: http://scepsis.ru/library/id_1086.html – Назва з екрану.
11. Сербалюк Ю. В. Благодійні організації та їх роль в здійсненні соціальної опіки в XIX – на початку XX ст. / Ю. В. Сербалюк // Збірник наукових праць Кам'янець-Подільського нац.у-ту ім. Івана Огієнка. – Серія: Соціально-педагогічна. – 2015. – Вип. 24. – С. 163–173.
12. Смелзер Н. Социология / Н. Смелзер / Под ред. В. А. Ядова. – М.: Феникс, 1994. – 688 с.
13. Смирнов С. А. Тенденції релігійної ситуації в Україні / С. А. Смирнов // Християнство і культура: історія, традиції, сучасність. Збірник наукових праць. – Полтава, 1998. – С. 156-158.
14. Стельмах С. Історична наука в Україні епохи класичного історизму (XIX – початок XX століття) / С. Стельмах. – К.: Академкнига, 2005. – 274 с.
15. Sorokin Pitirim A. Society, culture, and personality: their structure and dynamics. A system of general sociology. Cooper square publishers, inc. / Pitirim A. Sorokin – New York, 1962. – Електронний ресурс. – Режим доступу: <http://www.questia.com/PM.qst?a=o&d=94476772>. – Назва з екрану.

References

1. Blauberh Y. V. Stanovlenye i sushchnost systemnoho podhdoda / Blauberh Y. V., Yudyn YE. H. – М.: Nauka, 1973. – 88 s.
2. Vermenych Ya. Teoretyko-metodolohichni problemy istorychnoi rehionalistyky v Ukraini / Yaroslava Vermenych. – К.: Instytut istorii Ukrainy NANU, 2003. – 516 s.
3. Holovashchuk S. I. Slovnyk-dovidnyk z pravopysu ta slovovzhyvannia / S. I. Holovashchuk / AN URSR. In-t mov-va; Za red. V. M. Rusanivskoho. – К.: Nauk. dumka, 1989. – 952 s.
4. Kassirer Ye. Liudskiyi svit prostoru i chasu / Ye. Kassirer // Filsofska i sotsiolohichna dumka. – 1992. – № 5. – S. 3–12.
5. Mokeieva L. M. Stanovlennia i rozvytok blahodiinosti ta patronuvannia u systemi osvity Krymu (XIX – pochatok XX st.) / Liliia Mykolaivna Mokeieva. – Avtoreferat dysertatsii na zdobuttia naukovooho stupenia kand. ped. n.: 13.00.01 – zahalna pedahohika ta istoriia pedahohiky. – Odesa, 2010. – 20 s.
6. Pavlenko V. V. Osvitno-prosvitnytska diialnist inozemnykh pedahohiv na Volyni (XIX – pochatok XX st.) / Vita Vitaliivna Pavlenko. – Dys. na zdobuttia naukovooho stupenia kand. ped. n.: 13.00.01 – zahalna pedahohika ta istoriia pedahohiky. – Zhytomyr, 2010. – 299 s.
7. Ohirko O. Khrystyianska etyka – mohutnii zasib pedahohiky / O.Ohirko // Mandrivets. – 2002. – № 4. – S. 26–28.

8. Poliarush S. Rozrobka problemy derzhavnogo pikluvannia y blahodiinosti v ukrainskii istoriohrafii kintsia XIX – pochatku XX stolittia / Svitlana Poliarush // Naukovi zapysky Kirovohradskoho derzh. ped. u-tu im. V. Vynnychenka. – Seria: Istorychni nauky. – 2014. – Vyp. 19. – S. 231–236.
9. Savranska N. O. Etyko-filosofskyi analiz blahodiinosti / N. O. Savranska. – Avtoreferat dysertatsii na zdobuttia naukovooho stupenia kand. filos. nauk: 09.00.07 – etyka. – Kyiv, 2008. – 15 s.
10. Semenov Yu. Myr – systemnyj podhod / Yu. Semenov. – Elektronnyi resurs. – Rezhym dostupu: http://scepssis.ru/library/id_1086.html – Nazva z ekranu.
11. Serbaliuk Yu. V. Blahodiini orhanizatsii ta yikh rol v zdiisnenni sotsialnoi opiky v XIX – na pochatku XX st. / Yu. V. Serbaliuk // Zbirnyk naukovykh prats Kamianets-Podilskoho nats.u-tu im. Ivana Ohienka. – Seria: Sotsialno-pedahohichna. – 2015. – Vyp. 24. – S. 163–173.
12. Smelzer N. Sotsyolohyia / N. Smelzer / Pod red. V. A. Yadova. – M.: Fenyks, 1994. – 688 s.
13. Smyrnov S. A. Tendentsii relihiinoi sytuatsii v Ukraini / S. A. Smyrnov // Khrystyianstvo i kultura: istoriia, tradytsii, suchasnist. Zbirnyk naukovykh prats. – Poltava, 1998. – S. 156–158.
14. Stelmakh S. Istorychna nauka v Ukraini epokhy klasychnoho istoryzmu (XIX – pochatok XX stolittia) / S. Stelmakh. – K. : Akademknyha, 2005. – 274 s.
15. Sorokin Pitirim A. Society, culture, and personality: their structure and dynamics. A system of general sociology. Cooper square publishers, inc. / Pitirim A. Sorokin – New York, 1962. – Elektronnyi resurs. – Rezhym dostupu: <http://www.questia.com/PM.qst?a=o&d=94476772>. – Nazva z ekranu.

УДК [94:008]:001.102(477.4)«18/19»

Олена Прищепя

РОЛЬ ІНФОРМАЦІЇ В ПРИШВИДШЕННІ ТЕМПІВ КУЛЬТУРНОГО ЖИТТЯ ПОВІТОВИХ МІСТ ТА МІСТЕЧОК ПРАВОБЕРЕЖНОЇ УКРАЇНИ (КІНЕЦЬ ХІХ – ПОЧАТОК ХХ СТ.)

Стаття присвячена з'ясуванню ролі інформаційного чинника в пришвидшенні пульсації культурного життя у повітових містах та містечках Правобережної України на межі ХІХ–ХХ ст., яке на порядок поступалося губернським центрам регіону – Києву, Житомиру, Кам'янець-Подільському.

Найбільше уваги приділено з'ясуванню, якими шляхами преса (передусім газети) потрапляла до містян – передплата, наявність періодики в міських публічних та громадських бібліотеках, торгівля вроздріб.

Стверджується, що низькі платоспроможність та рівень грамотності містян гальмували масове поширення періодичних видань, до того ж основні споживачі цього культурного продукту – міська інтелігенція, не перевищувала 2,5% мешканців міст. Поширення преси формувало усвідомлення містянами приналежності до імперського культурного простору й водночас власну міську ідентичність.

Ключові слова: місто, містечко, Правобережна Україна. Російська імперія, інформація, преса.

In modern Ukrainian urban studies, the towns of the Southwest of the Russian Empire (the territory of Right-Bank Ukraine) make a separate research object. It is focused on various aspects of urban life: economics, social structures, demography, and municipal authorities. Within the studies of local history and historical regional studies, the research of the cultural space of the region, of its towns in particular, is becoming widespread. However, in the historiographic palette of Ukrainian urban studies, yet there are no works, which cover the problems of forming of the educational and cultural environment of the provincial towns of Right-Bank Ukraine as a space of spiritual interaction and mutual influence generated by numerous human relationships. In addition to the human factor, educational and cultural institutions (libraries, bookstores, printing houses, museums, theaters, public associations, etc.) influenced the formation of this environment. At the turn of the 19th and 20th centuries, information communications were one of the factors influencing educational and cultural environment. Postal services, telegraph, and press had important roles to play. Regarding the press, at the beginning of the 20th century, in addition to the metropolitan and provincial periodicals, district towns of Right Bank Ukraine had their own press – newspapers, magazines, newsletters, and calendars.

The purpose of the article is to define the role of the informational factor in accelerating the cultural life in the district towns of Right-Bank Ukraine at the turn of the 19th – 20th centuries. This role was less important than in the provincial centers of the region – Kyiv, Zhytomyr, and Kamianets-Podilskyyi.

З М І С Т

РОЗДІЛ 1.

ІСТОРІЯ УКРАЇНИ

Федоришин Микола

ПІВНІЧНИЙ КОРДОН ПЕРЕСОПНИЦЬКОГО КНЯЗІВСТВА
У СЕРЕДИНІ XII СТОЛІТТЯ 3

Паславська Наталія

КЕРІВНИЦТВО КРАВЕЦЬКОЇ КОРПОРАЦІЇ ЛЬВОВА В XVI-XVIII СТ.:
ЦЕХМІСТРИ, СТОЛОВІ ТА СТАРШІ МАЙСТРИ 8

Смерека Богдан

ВОЛОЦА – ЛУЦА – КОРИТКІВ: ДО ІСТОРІЇ ДВОХ НЕВДАЛИХ ЛОКАЦІЙ
ОДНОГО МІСТЕЧКА В ПЕРЕМИШЛЬСЬКІЙ ЗЕМЛІ В XVII СТ. 12

Гурбик Андрій

КОЗАЦЬКА ЗВИЧАЄВО-ПРАВОВА КУЛЬТУРА У КОНТЕКСТІ
РЕГУЛЮВАННЯ ЦИВІЛЬНО- КРИМІНАЛЬНИХ ПРАВОВІДНОСИН 21

Шеретюк Руслана, Стоколос Надія

МІСІОНЕРСЬКА ДІЯЛЬНІСТЬ РИМО-КАТОЛИЦЬКИХ ЧЕРНЕЧИХ ОРДЕНІВ
НА ТЕРЕНАХ ВОЛИНИ (XVII – ПЕРША ПОЛОВИНА XIX СТ.):
СУТНІСТЬ, СПРЯМОВАНІСТЬ, НАСЛІДКИ 27

Візітів Юлія, Рогожина Катерина

ВИБРАНІ ОСОБИСТОСТІ: УКРАЇНСЬКІ КАРТВЕЛІ ДОБИ РОМАНТИЗМУ
(XVIII–XIX СТОЛІТТЯ) 33

Мартинчук Світлана

КУСТАРНЕ ВИРОБНИЦТВО ВОЛИНИ КІНЦЯ XVIII – ПОЧАТКУ XIX СТ. 39

Самчук Тарас

МУЗИЧНІ ЗАЦІКАВЛЕННЯ СТУДЕНТІВ УНІВЕРСИТЕТУ
СВ. ВОЛОДИМИРА (1834–1863) 47

Проців Олег

ГОСПОДАРСЬКЕ ЗНАЧЕННЯ РОЗВЕДЕННЯ РАКІВ У ГАЛИЧИНІ
XIX – ПОЧАТКУ XX СТОЛІТТЯ 52

Левчук Ірина

СОЦІАЛЬНИЙ АСПЕКТ ПРОСВІТНИЦЬКО-ГРОМАДСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ
БЛАГОДІЙНИХ ОРГАНІЗАЦІЙ ВОЛИНИ ДРУГОЇ ПОЛОВИНИ
XIX – ПОЧАТКУ XX СТ. 57

Прищепя Олена

РОЛЬ ІНФОРМАЦІЇ В ПРИШВИДШЕННІ ТЕМПІВ КУЛЬТУРНОГО ЖИТТЯ
ПОВІТОВИХ МІСТ ТА МІСТЕЧОК ПРАВОБЕРЕЖНОЇ УКРАЇНИ
(КІНЕЦЬ XIX – ПОЧАТОК XX СТ.) 62

Галуха Любов РОЗВИТОК ЧОРНОСОТЕННОГО РУХУ НА ВОЛИНІ 1905–1914 рр.: РЕСУРСНИЙ АСПЕКТ	69
Давидюк Руслана, Микитюк Тетяна «ПОВОРОТНИЦТВО» ДО РАДЯНСЬКОЇ УКРАЇНИ: РОЛЬ БІЛЬШОВИЦЬКОГО ФАКТОРА	74
Бородинська Ліна ВНЕСОК ВОЛОДИМИРА МАРЦИНКОВСЬКОГО У РОЗВИТОК УКРАЇНСЬКИХ ПРОТЕСТАНТСЬКИХ СПІЛЬНОТ	82
Павлова Олександра «КИЇВСЬКА ФОРТЕЦЯ» КИЇВСЬКИЙ УКРІПЛЕНИЙ РАЙОН. ЛІНІЇ УКРІПЛЕНЬ КИЄВА, СТВОРЕНИХ 1929–1941 РОКАХ	88
Карпунхіна Тетяна, Одарчук Тетяна УКРАЇНА В ПЛАНАХ ІНОЗЕМНИХ ДЕРЖАВ НАПЕРЕДОДНІ ТА НА ПОЧАТКУ ДРУГОЇ СВІТОВОЇ ВІЙНИ	91
Малежик Дмитро ДІЯЛЬНІСТЬ ТВОРЧОЇ ІНТЕЛІГЕНЦІЇ ІЗ РОЗВ'ЯЗАННЯ МОВНОЇ ПРОБЛЕМИ В УКРАЇНСЬКІЙ РСР У 1960-х рр.	101
Грубінко Андрій ДОСВІД ФОРМУВАННЯ СТРАТЕГІЇ ЗОВНІШНЬОЇ ПОЛІТИКИ УКРАЇНИ В УМОВАХ СТАНОВЛЕННЯ НЕЗАЛЕЖНОЇ ДЕРЖАВИ: ПРОБЛЕМИ І ПЕРСПЕКТИВИ	105
Ліннік Юрій МОДЕЛЬ СПІВІСНУВАННЯ АВТОКЕФАЛЬНИХ ЦЕРКОВ НА ТЕРИТОРІЇ УКРАЇНИ (ЄВРОПЕЙСЬКИЙ ДОСВІД)	110
Томчук Любов ПРЕЗЕНТАЦІЯ ЖІНКИ В КУЛЬТУРІ	113
РОЗДІЛ 2.	
ВСЕСВІТНЯ ІСТОРІЯ І МІЖНАРОДНІ ВІДНОСИНИ	
Озимчук Олег СТРАТЕГІЯ ПЛАНУВАННЯ ТА ЗДІЙСНЕННЯ ВІЙСЬКОВОГО ВТОРГНЕННЯ У ФРАНЦІЮ (1346-1347) АНГЛІЙСЬКОГО КОРОЛЯ ЕДУАРДА III	117
Константинов Валентин СИТУАЦІЯ МОЛДАВСЬКОГО КНЯЖЕСТВА В КОНЦЕ 1615 НАЧАЛЕ 1616 ГОДА	123
Ціватий Вячеслав ВЕСТФАЛЬСЬКИЙ ПОЛІТИКО-ДИПЛОМАТИЧНИЙ ФІНАЛ ТРИДЦЯТИЛІТНЬОЇ ВІЙНИ (1618–1648): ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНИЙ ТА ІНСТИТУЦІОНАЛЬНИЙ АСПЕКТИ	127

Кукса Александр БЕЛАРУСЬ В ПЕРИОД ПРАВЛЕНИЯ П. СКОРОПАДСКОГО	135
Щавлінський Микола БІЛОРУСЬКА НАРОДНА РЕСПУБЛІКА І РОЗВИТОК БІЛОРУСЬКОЇ НАЦІОНАЛЬНОЇ КУЛЬТУРИ В 1918 РОЦІ	138
Хахула Любомир 1918 РІК В УКРАЇНІ З ПЕРСПЕКТИВИ ПОЛЬСЬКОЇ ПОЛІТИКИ ПАМ'ЯТІ (1989–2015)	143
Шамсутдинова-Лебедюк Тетяна КОРАН ТА ЕТИЧНІ ПРИПИСИ ІСЛАМУ	148
Срібняк Ігор ВСЕУКРАЇНСЬКА СПІЛКА ВІЙСЬКОВИХ ІНВАЛІДІВ УНР У ПОЛЬЩІ: ПРИЧИНИ ТА ПЕРЕБІГ КОНФЛІКТУ МІЖ ЦЕНТРАЛЬНИМ ПРАВЛІННЯМ ТА ТАБОРОВИМИ ФІЛІЯМИ (1923 р.)	152
Науменко Олена РЕПАТРІАЦІЯ ГРОМАДЯН СРСР З ТАБОРІВ DPs: НАПРАЦЮВАННЯ ПРАВОВИХ ЗАСАД (1944–1946 рр)	157
Опанасюк Тетяна РОЗВИТОК ПОЛІТИЧНОГО ОПОЗИЦІЙНОГО РУХУ В РОСІЇ (КІНЕЦЬ 1989 – ПОЧАТОК 1991 рр.)	162
Панченко Андрій ПАРТІЇ, «ВИСІВ У ПОВІТРІ» НА ПОРОЗІ ОДНОПАРТІЙНОЇ СИСТЕМИ БССР	167
Мартинчук Інна РОЛЬ ПОЛІТИЧНИХ ЕЛІТ В РЕАЛІЗАЦІЇ ЄВРОІНТЕГРАЦІЙНОГО КУРСУ (НА ПРИКЛАДІ СЛОВАЦЬКОЇ РЕСПУБЛІКИ)	171
Олюнина Ирина РАЗВИТИЕ ЭТНОГРАФИЧЕСКОГО ТУРИЗМА В ПРИГРАНИЧНЫХ РАЙОНАХ БЕЛАРУСИ И УКРАИНЫ НА СОВРЕМЕННОМ ЭТАПЕ	179
Сєвєрова Ольга, Биков Александр ВИТОКИ КОНЦЕПЦІЇ СУЧАСНОГО ІСТОРИЧНОГО МІФУ	182
Санжаревський Олег ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ ДОСЛІДЖЕННЯ ВОЄННИХ КОНФЛІКТІВ В КІНЦІ ХХ – ПОЧАТКУ ХХІ СТОЛІТЬ	186
РОЗДІЛ 3.	
ІСТОРИКО-КРАЄЗНАВЧИЙ НАУКОВИЙ ДИСКУРС	
Прищєна Богдан ПЛАНУВАННЯ ТА ЗАБУДОВА МІСТА РІВНОГО У ДРУГІЙ ПОЛОВИНІ ХVІ – НА ПОЧАТКУ ХVІІ СТ.	191

<i>Антипчук Надія</i> МАЛОДОСЛІДЖЕНИЙ КРАЙ В ІСТОРІЇ ВЕЛИКОЇ ВОЛИНИ	204
<i>Михальчук Роман</i> ПРОДАЖ МАЙНА ЖЕРТВ ГОЛОКОСТУ В КОСТОПІЛЬСЬКИЙ МІСЬКІЙ УПРАВІ	209
<i>Алексійчук Лариса</i> САНІТАРНИЙ ПУНКТ / ШПИТАЛЬ ВОЄННОЇ ОКРУГИ «ЗАГРАВА» У СЕЛІ ТИННЕ НА САРНЕНЩИНІ	214
<i>Данильчук Віталіна</i> ПІДГОТОВКА ФАХІВЦІВ ФАРМАЦЕВТИЧНОЇ ГАЛУЗІ У МІСТІ РІВНЕ В ПЕРІОД НАЦИСТСЬКОЇ ОКУПАЦІЇ	219
РОЗДІЛ 4. ПРОБЛЕМИ ДЖЕРЕЛОЗНАВСТВА ТА ІСТОРІОГРАФІЇ	
<i>Блануца Андрій</i> ПЕРЕЯСЛАВСЬКА ЗЕМЛЯ У ДРУГІЙ ПОЛОВИНІ XIII – ПЕРШІЙ ПОЛОВИНІ XVI: ІСТОРІОГРАФІЯ ПРОБЛЕМИ	226
РОЗДІЛ 5. РЕЦЕНЗІЇ, АНОТАЦІЇ, ОГЛЯДИ	
<i>Шеретюк Валерій</i> ПОГЛЯД УКРАЇНСЬКИХ ВЧЕНИХ НА ФЕНОМЕН «ПРАЗЬКОЇ ВЕСНИ» 1968 р. (Рец.: Криза комуністичної системи в Чехословаччині: «Празька весна» 1968 р. та утвердження режиму «нормалізації»: монографія / Р. М. Постоловський, І. О. Десятничук, А. В. Слесаренко, І. В. Філіпчук; за ред. Р. М. Постоловського. – Рівне: Видавець О.Зень, 2018. – 240 с.: іл.)	234

ISSN 2519-1942

НАУКОВЕ ВИДАННЯ

Актуальні проблеми вітчизняної та всесвітньої історії

**Збірник наукових праць
Рівненського державного гуманітарного університету**

Випуск 30

Відповідальність за достовірність і точність наведених фактів, цитат, статистичних даних, власних імен та інших відомостей несуть автори опублікованих матеріалів та їх наукові керівники. Думки авторів статей з позицією редколегії можуть не співпадати.

Відповідальний за підготовку збірника до видання – **Валерій Шеретюк**

Комп'ютерна верстка – **Лариса Федорук, Владислав Самсонюк**

Обкладинка – **Григорій Волохов**

Підписано до друку 30.11.2018 р. Папір офсетний. Гарнітура «Times New Roman».
Наклад 300. Замовлення № 226/1.

Віддруковано засобами різнографічного друку
ПП Самборський І.О.
вул Княгині Ольги, 8, м. Рівне, 33028

ISSN 2519-1942

Актуальні проблеми вітчизняної та всесвітньої історії: Рівненський державний гуманітарний університет. Збірник наукових праць. – Вип. 30. – Рівне, 2018. – 241 с.

УДК 94(477) + 94 (100)

© Рівненський державний гуманітарний університет, 2018